

Олена Горошкіна – доктор педагогічних наук, професор, завідувачка відділу навчання української мови та літератури, Інститут педагогіки НАПН України.

Коло наукових інтересів: методика навчання української мови, підручникотворення, компетентнісний потенціал шкільного курсу української мови

✉ olenagoroshkina@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0002-0378-888X>

Ірина Лоза – молодший науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури, Інститут педагогіки НАПН України.

Коло наукових інтересів: формування дослідницьких умінь учнів, компетентнісний потенціал шкільного курсу української мови.

✉ irenloza@gmail.com

id <https://orcid.org/0009-0002-7052-0012>

УДК 37.016:811.161.2

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2026-2-184-193>

Подано до редакції: 23.04.2026

Прийнято після рецензування: 09.05.2026

Затверджено до друку: 11.05.2026

Опубліковано: 29.05.2026

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ 7-9 КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

Анотація. У статті уточнено сутність базового поняття дослідження «дослідницькі вміння» які в лінгводидактичному контексті потлумачено як важливий компонент мовної освіти, що забезпечує не лише засвоєння мовних знань, а й формування здатності учнів до пізнавальної активності, самостійного пошуку інформації, критичного мислення, творчого використання мовних засобів у різних навчальних і життєвих ситуаціях. Установлено, що дослідницькі вміння є важливим складником як предметної, так і низки ключових компетентностей здобувачів освіти. Схарактеризовано структуру дослідницьких умінь учнів – мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, рефлексійний складники. Акцентовано, що мотиваційний складник передбачає наявність пізнавального інтересу до української мови, усвідомлення її значущості, внутрішню потребу в дослідженні мовних і мовленнєвих явищ; когнітивний – охоплює систему знань про мовні й мовленнєві явища, закономірності функціонування їх, що формує основу для здійснення учнівських досліджень; операційно-діяльнісний складник передбачає здатність учнів до спостережень, аналізу, синтезу, узагальнення, систематизації та ін., необхідних для виконання навчальних досліджень; рефлексійний – забезпечує здатність до оцінювання результатів дослідницької діяльності, розуміння помилок і визначення шляхів подолання їх.

Визначено, що формування дослідницьких умінь на засадах компетентнісного підходу відбувається комплексно через проблемне навчання, роботу з мовним матеріалом, довідковими джерелами, проектну діяльність, рефлексію, що забезпечує усвідомлене застосування знань учнями. У 7-9 класах цей процес реалізується через систематичне залучення учнів до

роботи з текстами, мовними фактами, довідковими джерелами, виконання проблемних і творчих завдань. Важливу роль відіграють вправи, що передбачають аналіз, трансформацію, моделювання й інтерпретацію мовного матеріалу.

Ключові слова: дослідницькі вміння, здобувачі освіти, компетентнісний підхід, навчання української мови, методи, прийоми, вправи.

Постановка проблеми. В умовах Нової української школи пріоритетним підходом до навчання в закладах загальної середньої освіти є компетентнісний, що спрямований на формування предметної, ключових компетентностей і наскрізних умінь учнів, необхідних для життя у XXI столітті. Особливе місце посідає формування в здобувачів освіти дослідницьких умінь, що є складником предметної і низки ключових компетентностей. До дослідницьких умінь науковці (Т. Маркотенко, Л. Мельник, О. Міхно, В. Новосьолова, С. Омельчук та ін.) відносять такі: ставити уточнювальні, проблемні запитання за змістом почутого або прочитаного, збирати й аналізувати інформацію, здійснювати спостереження, формулювати припущення й перевіряти їх, експериментувати й презентувати результати досліджень та ін.

Актуальність порушеної проблеми зумовлена також необхідністю узгодження змісту й методики навчання з вимогами Державного стандарту базової середньої освіти, що акцентує на компетентнісно-діяльнісному характерові навчання й розвитку в учнів здатності досліджувати мовні явища, аналізувати й критично осмислювати інформацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Студіювання лінгводидактичних джерел засвідчує, що окремі аспекти проблеми формування дослідницьких умінь учнів на уроках української мови порушено в студіях С. Омельчука, який експериментально довів доцільність упровадження дослідницького підходу до навчання морфології української мови. На думку науковця, навчальне дослідження – це «мисленнєвий експеримент як емпіричний метод пізнання мовного поняття чи явища, що полягає у відтворенні певних закономірностей у спеціально створених навчальних умовах і передбачає постійне стимулювання учнів досліджувати мовні явища, максимально використовувати засвоєний лінгвістичний матеріал» (Омельчук, 2014). А. Олійник підтвердила ефективність застосування на уроках української мови в старших класах вправ і завдань, спрямованих на вироблення умінь спостерігати й аналізувати мовні факти, орієнтуватися в багатоманітності мовних явищ, а також розв'язання проблемних ситуацій, висунення припущень []. В. Новосьолова на основі аналізу лінгводидактичних джерел виокремила такі групи мовних науково-дослідницьких умінь: формулювання проблеми, пошук шляхів розв'язання проблеми, виклад результатів власного дослідження (Новосьолова, 2021). У подальших публікаціях науковиця розглядає особливості застосування дослідницьких вправ в умовах дистанційного навчання (Новосьолова, 2022).

Водночас попри наявність ґрунтовних напрацювань, у сучасній лінгводидактиці бракує студій про формування дослідницьких умінь учнів в умовах реалізації оновленого Державного стандарту базової середньої освіти на компетентнісних засадах, оскільки наявні праці висвітлюють здебільшого проблеми організації певних видів навчальної діяльності учнів.

Отже, постає проблема в науковому обґрунтуванні методики формування дослідницьких умінь учнів 7-9 класів у процесі навчання української мови на засадах компетентнісного підходу.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні й розробленні лінгводидактичних засад формування дослідницьких умінь учнів 7-9 класів у процесі навчання української мови на засадах компетентнісного підходу.

Для досягнення мети передбачено розв'язання таких **завдань**:

- уточнити сутність поняття «дослідницькі вміння учнів» у контексті сучасної лінгводидактики;
- схарактеризувати структуру дослідницьких умінь учнів основної школи;

- визначити роль компетентнісного підходу у формуванні дослідницьких умінь учнів 7-9 класів на уроках української мови;
- проаналізувати ефективні методи, прийоми і види вправ, спрямованих на формування дослідницьких умінь учнів.

Результати та обговорення. Загальновідомо, що поняття «дослідницькі вміння» в широкому контексті науковці (Л. Ващенко, О. Вознюк, Л. Марецька, Т. Маркотенко, Л. Мельник, В. Новосолова та ін.) визначають як інтегровану сукупність інтелектуально-практичних дій, спрямованих на самостійне здобування знань, розв'язання пізнавальних завдань, висунення припущень і перевірку їх у процесі навчально-дослідницької діяльності.

Теоретичним підґрунтям формування дослідницьких умінь є положення компетентнісного підходу, що визначає орієнтацію освітнього процесу на результат, яким є сформованість предметної і ключових компетентностей здобувачів освіти. У цьому контексті дослідницькі вміння є важливим складником як предметної, так і низки ключових компетентностей. Сформовані дослідницькі вміння сприяють розвитку критичного мислення, інформаційної грамотності, здатності учнів до самонавчання, мовленнєвого вдосконалення.

Доцільність застосування дослідницького підходу зумовлена його потенціалом для розвитку пізнавальної активності й самостійності, творчих здібностей здобувачів освіти.

Для нашого дослідження важливими є й ідеї діяльнісного підходу, згідно з яким навчання розглядають як активну пізнавальну діяльність учнів. Саме шляхом виконання дослідницьких завдань (спостереження за мовними явищами, аналіз мовних фактів, проведення стилістичного експерименту тощо) учні здобувають досвід самостійного здобування знань.

Л. Ващенко виокремлює в структурі дослідницьких умінь такі компоненти: мотиваційний (інтерес до пізнання), пізнавальний, або когнітивний (знання, способи дослідження їх), діяльнісний (реалізація дій, пов'язаних із дослідженням), рефлексійний (здатність оцінювати результати власної дослідницької діяльності) (Ващенко, 2017).

Отже, теоретичні засади дослідження становлять положення компетентнісного, діяльнісного, дослідницького підходів, що сукупно забезпечують ефективне формування дослідницьких умінь учнів у процесі навчання української мови.

Аналіз поняттєвого поля проблеми формування дослідницьких умінь засвідчує, що зміст і семантичне наповнення ключових дефініцій змінюється залежно від освітньої парадигми певного історичного періоду. У межах ЗУНівської парадигми дослідницькі вміння витлумачували здебільшого як сукупність засвоєних знань, сформованих умінь і навичок, необхідних для відтворення певних зразків наукової діяльності й виконання стандартних пізнавальних завдань. У таких умовах акцент робили на алгоритмізації діяльності учнів, чіткому дотриманні інструкцій, навчання ж мало переважно репродуктивний характер. Натомість у компетентнісній парадигмі дослідницькі вміння розглядають як інтегровану особистісну характеристику, що в лінгводидактичному контексті означає: формування дослідницьких умінь безпосередньо пов'язане з розвитком особистісних якостей, здатності учнів працювати з інформаційними джерелами, критично осмислювати інформацію, створювати власні висловлення на основі проведених досліджень.

Український психолог С. Максименко визначає вміння як «готовність людини успішно виконувати певну діяльність, що ґрунтується на знаннях і навичках» (Максименко, 2021, с. 80). Звідси випливає, що підґрунтям формування дослідницьких умінь є знання української мови. Водночас важливо враховувати й те, що самі по собі знання не забезпечують наявності в учнів дослідницьких умінь, які можна сформувати лише в процесі активної пізнавальної діяльності. Саме тому дослідницькі вміння передбачають не тільки володіння учнями мовним матеріалом, а й здатність застосовувати його в процесі аналізу, інтерпретації, узагальнення мовних фактів, комунікативно доцільного використання мовних одиниць.

Аналіз дидактичних джерел уможливив твердження, що дослідницькі вміння є сукупністю інтелектуально-практичних дій, спрямованих на самостійне пізнання мовних явищ, установлення закономірностей функціонування мовних одиниць і формулювання обґрунто-

ваних висновків. Спостереження за освітнім процесом, бесіди з учителями засвідчили, що на уроках української мови дослідницькі вміння учнів почасти виявляються в процесі їхніх спостережень над мовними явищами, аналізу функцій мовних одиниць різних рівнів, стилістичного експерименту, висунення припущень та перевірки їх, узагальнення результатів досліджень тощо. З огляду на це доцільно розглядати дослідницькі вміння як інтегративне утворення, що поєднує різні аспекти навчальної діяльності учнів. Отже, *дослідницькі вміння* в лінгводидактичному контексті визначаємо як важливий компонент мовної освіти, що забезпечує не лише засвоєння мовних знань, а й формування здатності учнів до пізнавальної активності, самостійного пошуку інформації, критичного мислення, творчого використання мовних засобів у різних навчальних і життєвих ситуаціях.

Для виокремлення структури дослідницьких умінь ми виходимо з позицій діяльнісного підходу, згідно з яким будь-яка діяльність має внутрішню логіку і структурну організацію (мотив – мета – дії – результат – рефлексія). Перенесення цієї логіки в дослідницьку площину дає змогу увиразнити структуру і взаємозв'язки дослідницьких умінь. Інтерпретувавши структуру діяльності загалом на організацію дослідницької діяльності учнів на уроках української мови, виокремлюємо такі складники дослідницьких умінь: мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, рефлексійний.

Мотиваційний складник передбачає наявність в учнів пізнавального інтересу до української мови, усвідомлення її особливої ролі в житті людини й суспільства, важливості вивчення її, а також внутрішню потребу в дослідженні мовних явищ. Саме мотивація є імпульсом дослідницької діяльності, оскільки сприяє забезпеченню активності учнів, їхньої зацікавленості у виконанні проблемно-пошукових завдань, прагнення до самостійного відкриття нових знань.

Когнітивний складник охоплює систему знань про мовні, мовленнєві явища й поняття, особливості функціонування мовних одиниць в усному й писемному мовленні, жанрово-стильову закріпленість їх, а також способи і прийоми аналізу мовних одиниць. Ідеться не про засвоєння теоретичних відомостей, а про розуміння учнями логіки функціонування мовної системи, особливостей побудови її рівнів, що створює передумови для здійснення учнівських досліджень.

Операційно-діяльнісний складник репрезентує сукупність умінь, необхідних для реалізації дослідницької діяльності, зокрема вміння здійснювати спостереження мовних фактів, висунення й перевірку припущень, аналіз і синтез мовного матеріалу, класифікацію, узагальнення тощо. Саме цей складник забезпечує застосування учнями здобутих знань у процесі дослідницької діяльності.

Рефлексійний складник передбачає здатність учнів об'єктивно оцінювати результати власної діяльності й діяльності своїх однокласників або інших людей; усвідомлювати правильність / помилковість дій, виконаних у процесі дослідження; виявляти труднощі й визначати шляхи подолання їх. Рефлексія сприяє формуванню самостійності здобувачів освіти, відповідальності за результати навчання, а також здатності до саморозвитку.

З позицій компетентнісного підходу, що є засадничим для концепції Нової української школи, компетентність розглядають як «динамічну комбінацію знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» (Нова українська школа, с.14). Звідси випливає, що мотиваційний складник охоплює ставлення і цінності, когнітивний – знання, операційно-діяльнісний – уміння й навички, рефлексійний – досвід оцінювання і самоконтролю.

Запропонована структура дослідницьких умінь демонструє їхню взаємозумовленість, оскільки кожен зі складників має специфічні функції в організації дослідницької діяльності учнів і водночас перебуває в тісному взаємозв'язку з іншими. Ми розглядаємо дослідницькі вміння не як сукупність окремих навичок, а як інтегровану систему, що поступово й поетапно розвивається в процесі навчання української мови.

Підсумовуючи зазначене вище, важливо уточнити сутність поняття «формування дослідницьких умінь у процесі навчання української мови», під яким розуміємо процес цілеспрямованого, системного й поетапного формування мотиваційного, когнітивного, операційно-діяльнісного і рефлексійного складників, що забезпечує здатність учнів самостійно здійснювати пошуково-дослідницьку діяльність у процесі навчання української мови й застосовувати здобуті знання в навчальних і життєвих ситуаціях.

Згідно з вимогами компетентнісного підходу формування дослідницьких умінь має відбуватися комплексно, зокрема через створення проблемних ситуацій, системне опрацювання мовного матеріалу, роботу з довідковими виданнями, проєктну, текстотвірну діяльність, обов'язкове залучення учнів до рефлексії. Саме така взаємодія складників забезпечує перехід від репродуктивного засвоєння знань до усвідомленого застосування їх у різноманітних навчальних і життєвих ситуаціях. У процесі навчання української мови в 7-9 класах формування дослідницьких умінь передбачає систематичне залучення учнів до діяльності пошукового характеру, що передбачає роботу з текстами, у тому числі медіатекстами, мовними фактами, довідковими джерелами, виконання проблемних, проєктних і творчих завдань.

На нашу думку, запропонована структура дослідницьких умінь відображає повною мірою характер дослідницької діяльності учнів, дає змогу розглядати дослідницькі вміння як інтегроване утворення, складники якого взаємопов'язані і взаємозумовлені.

З огляду на це постає необхідність добору таких методів і прийомів навчання, які забезпечуватимуть формування кожного з окреслених складників і водночас сприятимуть їхній узгоджені взаємодії в процесі дослідницької діяльності учнів.

Опрацювання лінгводидактичних студій (З. Бакум, Н. Бондаренко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Груба, О. Кулик, А. Олійник, С. Омельчук, В. Новосолова, Л. Скуратівський та ін.) дають підстави для твердження, що формування дослідницьких умінь учнів 7-9 класів у процесі навчання української мови ґрунтується на використанні проблемно-пошукового, дослідницького методів, спостережень над мовою, аналізу текстів різної жанрово-стильової належності, мовного експерименту, проєктної діяльності, дослідницьких вправ і завдань тощо. На думку С. Омельчука, особлива роль у реалізації дослідницького підходу належить прийомам пошукового навчання: створення проблемних ситуацій, формулювання проблемних запитань, розв'язання проблемних завдань та ін. (Омельчук, 2014).

С. Омельчук уналежнює до основних методів, що реалізують дослідницький підхід, проблемно-пошуковий метод, провідною метою якого є здобуття нових знань у процесі продуктивного творчого мислення учнів, а також розв'язування проблем теоретичного та прикладного характеру. Учений також виокремлює дослідницький метод, заснований на таких принципах, як пошук, самостійність, творчість, самостійне здійснення процесу пізнання, оволодіння методами наукового пізнання в процесі пошуку (Омельчук, 2014).

Реалізація окреслених методів в освітньому процесі передбачає застосування таких завдань, які спонукають учнів до самостійного спостереження, аналізу мовних явищ, формулювання висновків. Наприклад, у 7 класі під час ознайомлення учнів із дієприкметником доцільно запропонувати учням виконати таке завдання:

Зіставте словосполучення: червона квітка, доглянута квітка. Дайте відповіді на такі запитання:

- 1. Які слова в словосполученнях називають ознаки предметів? На що саме вказують ці ознаки?*
- 2. Чим вони відрізняються?*
- 3. Яке слово називає постійну ознаку предмета, тобто таку, що не залежить від впливу на цей предмет інших предметів?*
- 4. До яких частин мови належать слова червона, доглянута?*

Учні міркують так: на ознаки предмета вказують слова *червона, доглянута*. Перше слово вказує на колір (*червоний*), друга – на ознаку за дією (*доглядати*). Ознака за кольором

(червона) є постійною, вона не залежить від дії інших предметів. Ознака за дією (доглянута) передає вплив на предмет з боку іншого предмета чи особи (квітка, яку доглянули). Отже, червона – це прикметник, доглянута – дієприкметник.

С. Омельчук розуміє під дослідницьким методом регулятив, що містить сукупність правил, яким властиве цільове спрямування дослідницької діяльності в навчанні і які реалізують у конкретних діях – логічних розумових прийомах (операціях) й активних способах діяльності (Омельчук, 2012, с. 9–10). Цей метод, на думку дослідників, спонукає учнів до застосування здобутих знань і виявлення значно більшої самостійності», що своєю чергою, забезпечує формування вмінь аналізувати мовні явища, робити узагальнення й застосовувати знання в нових навчальних ситуаціях (Міхно, 2010, с.7).

У контексті формування дослідницьких умінь учнів на уроках української мови доцільним є використання компетентісно орієнтованих методів навчання, до яких, згідно з класифікацією Н. Голуб, О. Горошкіної, належать такі:

1) пізнавальні (здатні активізувати пізнавальну діяльність учнів, мотивувати їх на вивчення нового, закріплення вивченого, пізнання нових явищ, засвоєння інформації, поглиблення вже наявних знань тощо);

2) творчого застосування (спрямовують діяльність учнів на впровадження у життєву практику вивченого; пошуки ситуацій застосування знань і вмінь у нових умовах; створення різних видів «продуктів» тощо);

3) організації пізнавальної діяльності (формулювання цілей, планування етапів роботи; добір способів реалізації поставлених цілей; виявлення й оцінювання результатів, аналіз діяльності) (Голуб & Горошкіна, 2023).

Компетентісно орієнтовані методи спрямовані на «формування в здобувачів освіти навичок самонавчання, суб'єктного досвіду застосування здобутих знань, набутих умінь та навичок і головне – системи ставлень і світогляду» (Голуб & Горошкіна, 2023). Ці методи орієнтують також на самостійне здобування й поглиблення знань, формування вмінь аналізувати мовні явища, робити обґрунтовані висновки, оцінювати результати власної діяльності.

Використання означених методів у процесі навчання української мови в 7-9 класах передбачає таку організацію діяльності учнів, за якої вони розглядають мовні явища в їхньому природному функціонуванні з урахуванням комунікативної доцільності їх застосування. Це, як свідчить освітня практика, створює умови для цілісного сприймання мовного матеріалу, активізує аналітичну діяльність учнів, сприяє усвідомленому засвоєнню мовних одиниць.

У межах пізнавальних методів доцільно пропонувати учням завдання, що передбачають спостереження й аналіз мовних явищ наприклад, у 8 класі під час вивчення теми «Односкладні речення» визначити роль односкладних називних речень у створенні образності в поезії Тамари Севернюк «Пригадалось літо. Яблука червоні».

*Пригадалось літо. Яблука червоні.
 І веселе небо. І гарячий степ,
 І метелик в квітті. Сонце на долоні,
 Все, як в царстві миру – любе і просте.*

*Пригадалось літо з молодим обличчям,
 І волошки в житі. Маки – при межі,
 Перемови вітру з листям – таємничі,
 Колоскові хвилі... Дивні міражі.*

*Пригадалось літо у ранковім дзвоні,
 Спориші зелені край старих воріт.
 Давній голос щастя. Яблука червоні,
 Тихий і не хворий божевіллям світ.*

Методи творчого застосування реалізуються шляхом виконання завдань, що передбачають трансформацію текстів, заміну одних мовних засобів іншими (простих неускладнених речень ускладненими; простих речень – складними тощо), редагування, доповнення, створення власних висловлень за аналогією, наприклад:

I. З поданих простих речень утворіть складні, використовуючи сполучник і. Запишіть ці речення.

1. Прийшла осінь.. Почалося навчання в школі. 2. Небо заволокло сірими хмарами.. На ранок почався дощ. 3. Полуднєве сонце стояло високо.. У кімнаті було світло й сонячно. 4. Дерева скидають свої літні шати.. Ось-ось весь осінній парк накриє різнобарвний килим. 5. Сонце припікало наче влітку. Море, схоже на іскрометний сапфіровий килим, ледве дихало.

II. 1. Порівняйте речення: як змінився зміст висловлення, чи вплинула заміна на емоційність речень.

2. Проведіть спостереження: які з речень краще передають динаміку подій, а які – описовість.

Методи організації пізнавальної діяльності виявляються у формуванні в учнів умінь визначати мету аналізу, планувати послідовність власних дій, добирати способи опрацювання матеріалу, узагальнювати результати й презентувати їх.

У цьому контексті особливу роль відводимо методу проєктів, використання якого сприяє залученню учнів до самостійної дослідницької діяльності, що має чітку визначену мету, етапи реалізації й практичний результат. Робота над проєктом передбачає постановку проблеми, висунення припущень, добір мовного матеріалу, аналіз і систематизацію його, формулювання висновків та представлення результату у формі усного або письмового продукту.

Зокрема в процесі вивчення односкладних речень у 8 класі учням можна запропонувати такий проєкт «Синтаксичні особливості інфографіки». Виконуючи проєкт, учні залучають знання інформатики про інфографіку, правила побудови її, аналізують мовні явища, доходять висновку, що в інфографіці поширеними є односкладні означено-особові речення.

У межах виконання означеного проєкту учні мають дібрати з вікритих джерел зрізці сучасної інфографіки, визначити типи використаних речень, їхню роль у передачі інформації. Важливо зіставити вербальну частину інформації з її візуальним оформленням, з'ясувати, як синтаксичні конструкції впливають на лаконічність і доступність повідомлення. Результатом проєкту може бути створення власної інфографіки, у якій буде використано речення певних видів.

Така діяльність сприяє інтеграції знань з української мови та інформатики, розвиткові дослідницьких умінь, критичного мислення здобувачів освіти, формуванню навичок практичного застосування мовних засобів у сучасному медіапросторі.

Природною основою для міжпредметних досліджень виступає художній текст. Використання уривків текстів, які учні вивчають на уроках літератури, сприяє тому, що вони не обмежуються прочитанням твору, а розглядають його як об'єкт аналізу в мовно-му культурному, історичному контекстах.

Яскравим прикладом може слугувати фантастична пригодницька повість Катерини Штанько «Драconi, вперед!» (2014), яку вивчають у 7 класі в темі «Літературний детектив» або в межах позакласного читання. Зміст і мовне оформлення твору дає змогу використати в освітньому процесі проєктні завдання міжпредметного характеру. Учні можуть, наприклад, дослідити наукові факти, покладені в основі фантастичних елементів твору, створити власну інфографіку до ключових епізодів, використовуючи певні типи речень. Ефективними також вважаємо завдання, що передбачають зіставлення художнього опису явищ із їхнім науковим поясненням, що сприяє розвитку в учнів критичного мислення, умінь відрізнити художню вигадку від реальності.

Використання художніх творів, з якими учні ознайомлюються на уроках української і зарубіжної літератур або інтегрованого курсу літератур, забезпечує глибше осмислення тексту художнього твору, формує дослідницькі вміння, лінгвокреативність здобувачів освіти.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, у результаті теоретичного аналізу встановлено, що дослідницькі вміння є важливим компонентом мовної освіти, що забезпечує не тільки засвоєння мовних знань, а й формування здатності учнів до пізнавальної активності, самостійного пошуку інформації, критичного мислення, творчого використання мовних засобів у різних навчальних ситуаціях. У контексті компетентнісного навчання формування дослідницьких умінь учнів відповідає вимогам концепції Нової української школи, оскільки забезпечує формування в учнів здатності до самостійного пізнання, критичного мислення, аргументованого висловлення думок і відповідального ставлення до власної навчальної діяльності.

У результаті аналізу психолого-педагогічних студій визначено і схарактеризовано структуру дослідницьких умінь учнів, яку схарактеризовано як цілісну систему взаємопов'язаних складників: мотиваційного, когнітивного, операційно-діяльнісного й рефлексійного. Така структура відображає логіку дослідницької діяльності й забезпечує поетапне формування дослідницьких умінь учнів.

Визначено, що компетентнісний підхід є основою формування дослідницьких умінь учнів 7-9 класів на уроках української мови, оскільки орієнтує освітній процес не тільки на здобування знань, формування вмінь і навичок, а й ціннісних ставлень, способів мислення, досвіду практичної діяльності, що забезпечує готовність учнів до самостійного розв'язання навчальних і життєвих проблем.

Проаналізовано ефективні методи, прийоми і види вправ, спрямовані на формування дослідницьких умінь, з-поміж яких особливу роль відіграють проблемно-пошуковий, дослідницький метод, метод проєктів, а також вправи, що передбачають аналіз, трансформацію, моделювання й інтерпретацію мовного матеріалу. Їх системне використання сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів, розвиткові в них критичного мислення, лінгвокреативності.

Представлені результати є початковою ланкою вивчення проблеми формування дослідницьких умінь учнів 7-9 класів на уроках української мови. Подальшого опрацювання потребують механізми формування дослідницьких умінь учнів основної школи в умовах компетентнісної освіти, зокрема розроблення системи компетентнісно орієнтованих вправ і завдань. Перспективним є також вивчення ефективності цифрових інструментів у процесі організації дослідницької діяльності на уроках української мови.

Використані джерела

- Ващенко, Л. С. (2017). Розвиток дослідницьких умінь старшокласників в умовах профільної школи. *Біологія і хімія у рідній школі*, 3, 23–27.
- Голуб, Н. Б., & Горошкіна, О. М. (2023). *Концепція добору і застосування методів компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів гімназії й ліцею*. Видавничий дім «Освіта». <https://undip.org.ua/library/kontseptsiiia-doboru-i-zastosuvannia-metodiv-kompetentnisno-orientovanoho-navchannia-ukrainskoi-movy-uchniv-himnazii-y-litseiu/>
- Максименко, С. Д. (2021). *Загальна психологія* (3-тє вид., переробл. та доп.). Центр учбової літератури.
- Міхно, О. П. (2010). Організація дослідницької діяльності старшокласників у процесі вивчення української літератури (Автореф. дис. канд. пед. наук, Інститут педагогіки АПН України).
- Нова українська школа. (2016). *Концептуальні засади реформування середньої школи*. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

- Новосьолова, В. І. (2021). Особливості формування навчально-дослідницьких умінь учнів на уроках української мови в умовах нової української школи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 8(346), ч. 1, 181–197.
- Новосьолова, В. І. (2022). Метод вправ в умовах дистанційного навчання української мови: практичний аспект. *Українська мова і література в школі*, 5(162), 2–5.
- Олійник, А. М. (2020). Методика навчання морфології української мови старшокласників на профільному рівні (Автореф. дис. канд. пед. наук, Київський університет імені Бориса Грінченка). <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31955>
- Омельчук, С. (2012). Дослідницький метод у навчанні української мови. *Українська мова і література в школі*, 2, 7–10.
- Омельчук, С. (2014). *Навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу: теорія і практика*. Генеза.

References

- Vashchenko, L. S. (2017). Rozvytok doslidnytskykh umin starshoklasnykiv v umovakh profilnoi shkoly. *Biologhiia i khimiia u ridnii shkoli*, 3, 23–27. (in Ukrainian).
- Holub, N. B., & Horoshkina, O. M. (2023). *Kontseptsiia doboru i zastosuvannia metodiv kompetentnisno oriientovanoho navchannia ukraïnskoi movy uchniv himnazii y litseiu*. Vydavnychiy dim "Osvita". <https://undip.org.ua/library/kontseptsiia-doboru-i-zastosuvannia-metodiv-kompetentnisno-oriientovanoho-navchannia-ukraïnskoi-movy-uchniv-himnazii-y-litseiu/> (in Ukrainian).
- Maksymenko, S. D. (2021). *Zahalna psykholohiia* (3-tie vyd., pererobl. ta dop.). Tsentri uchbovoi literatury. (in Ukrainian).
- Mikhno, O. P. (2010). Orhanizatsiia doslidnytskoi diialnosti starshoklasnykiv u protsesi vyvchennia ukraïnskoi literatury (Avtoref. dys. kand. ped. nauk, Instytut pedahohiky APN Ukrainy). (in Ukrainian).
- Nova ukraïnska shkola. (2016). *Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly*. <https://mon.gov.ua/stat-ic-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukraïnska-shkola-compressed.pdf> (in Ukrainian).
- Novosolova, V. I. (2021). Osoblyvosti formuvannia navchalno-doslidnytskykh umin uchniv na urokakh ukraïnskoi movy v umovakh novoi ukraïnskoi shkoly. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*, 8(346), 1, 181–197. (in Ukrainian).
- Novosolova, V. I. (2022). Metod vprav v umovakh dystantsiinoho navchannia ukraïnskoi movy: praktychnyi aspekt. *Ukraïnska mova i literatura v shkoli*, 5(162), 2–5. (in Ukrainian).
- Oliinyk, A. M. (2020). Metodyka navchannia morfolohii ukraïnskoi movy starshoklasnykiv na profilnomu rivni (Avtoref. dys. kand. ped. nauk, Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka). <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31955> (in Ukrainian).
- Omelchuk, S. (2012). Doslidnytskyi metod u navchanni ukraïnskoi movy. *Ukraïnska mova i literatura v shkoli*, 2, 7–10. (in Ukrainian).
- Omelchuk, S. (2014). *Navchannia morfolohii ukraïnskoi movy na zasadakh doslidnytskoho pidkhodu: teoriia i praktyka*. Heneza. (in Ukrainian).

Olena Goroshkina, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Ukrainian Language and Literature, Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine,

Research interests: methods of teaching the Ukrainian language, textbook creation, the competence-based potential of the school Ukrainian language course.

Iryna Loza, Junior Researcher, Department of Teaching National Minority Languages and Foreign Literature, Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Research interests: development of students' research skills; the competence-based potential of the school Ukrainian language course.

DEVELOPMENT OF RESEARCH SKILLS IN GRADES 7–9 STUDENTS IN THE PROCESS OF TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE BASED ON A COMPETENCE-BASED APPROACH

Abstract. The article clarifies the essence of the key concept of the study, namely “research skills,” within the linguodidactic context as an important component of language education. These skills ensure not only the acquisition of linguistic knowledge but also the development of students' cognitive activity, independent information retrieval, critical thinking, and the creative use of language means in various educational and real-life situations. It is established that research skills constitute an essential component of both subject-specific and key competencies of learners.

The structure of students' research skills is characterized through the following components: motivational, cognitive, operational-activity, and reflective. The motivational component presupposes students' cognitive interest in the Ukrainian language, awareness of its significance, and an internal need to explore linguistic and speech phenomena. The cognitive component encompasses knowledge of linguistic and speech phenomena and the patterns of their functioning, which form the basis for conducting educational research. The operational-activity component involves students' ability to observe, analyze, synthesize, generalize, and systematize information necessary for research activity. The reflective component ensures learners' ability to evaluate research outcomes, identify mistakes, and determine ways to overcome them.

It is determined that the development of research skills within a competence-based approach is implemented comprehensively through problem-based learning, work with linguistic material and reference sources, project-based activities, and reflection, thereby ensuring the conscious application of knowledge by students. In grades 7–9, this process is realized through the systematic involvement of students in working with texts, linguistic phenomena, and reference materials, as well as through problem-solving and creative tasks. An important role is played by exercises aimed at the analysis, transformation, modeling, and interpretation of linguistic material.

Keywords: research skills; students; competence-based approach; teaching the Ukrainian language; methods; techniques; tasks.